

Šola v Železnikih skozi prizmo stoletij

Franc Rant

Šolski sistem je v razvitem svetu ena največjih stalnic. Menjajo se družbeni sistemi, premikajo meje, podjetja nastajajo in propadajo, šolstvo pa ostaja in se razvija. Veliko zaslug za to ima gotovo avstrijska cesarica Marija Terezija (*13. maj 1717, †29. november 1780), ki je sprožila šolske reforme, znane kot terezijansko-jožefinske. Leta 1770 je uvedla splošno šolsko obveznost in jo leta 1774 uzakonila s Splošno šolsko naredbo. Le-ta je bila leta 1777 prevedena tudi v slovenščino in je s tem postala prvi zakon v slovenskem jeziku. Začetek veljavnosti tega zakona se skoraj natančno ujema z ukinitvijo jezuitskega reda, ki je pred tem imel nad šolstvom monopol (1597-1773).

Sam zakon pa še ni pomenil, da bodo v vseh večjih krajih šole zrasle kar čez noč. Pred njihovo ustanovitvijo v posameznih krajih je bilo šolanje v glavnem prepuščeno verskim ustanovam ter dostopno otrokom iz bogatejših družin. Šolsko področje je bilo kljub državnemu poseganju še dolgo pod vplivom cerkve in ni čudno, da so bili ustanovitelji šol pogosto prav župniki ali menihi. Obvezno šolanje se

je uveljavljalo le počasi. Odvisno je bilo namreč od lokalnih oblasti ter od razpoložljivih sredstev. Šele po letu 1805, ko je avstrijski cesar Franc I. potrdil zakon Politična šolska ustava, ki je uzakonil ustanavljanje osnovnih šol, se je šolstvo začelo hitreje razvijati. Predvideno je bilo ustanavljanje treh vrst osnovnih šol: "trivialk", "glavnih šol" in "normalk". Normalka je bila na slovenskem ozemlju le v Ljubljani. Enorazredne trivialke naj bi bile ustanovljene v manjših krajih, predvidevam, da tudi v Železnikih, čeprav o tem nisem našel nobenega pisnega vira. V trivialkah naj bi poučevali branje, pisanje, računanje, posvetno moralo, osnovne pojme gospodarstva in verouk. Pouk v njih naj bi praviloma potekal v jeziku ljudstva. V Železnikih je pouk potekal večinoma v nemškem jeziku. Pomembno vlogo pri uveljavljanju slovenščine kot učnega jezika v šolah je imel Blaž Kumerdej (*27. februar 1738, †10. marec 1805), šolnik, filolog in prosvetitelj, ki je v začetku leta 1773 predložil avstrijski vladi Domoljuben načrt, kako bi se dalo kranjsko stanovanstvo najuspešneje poučevati v pisanju in čitanju.

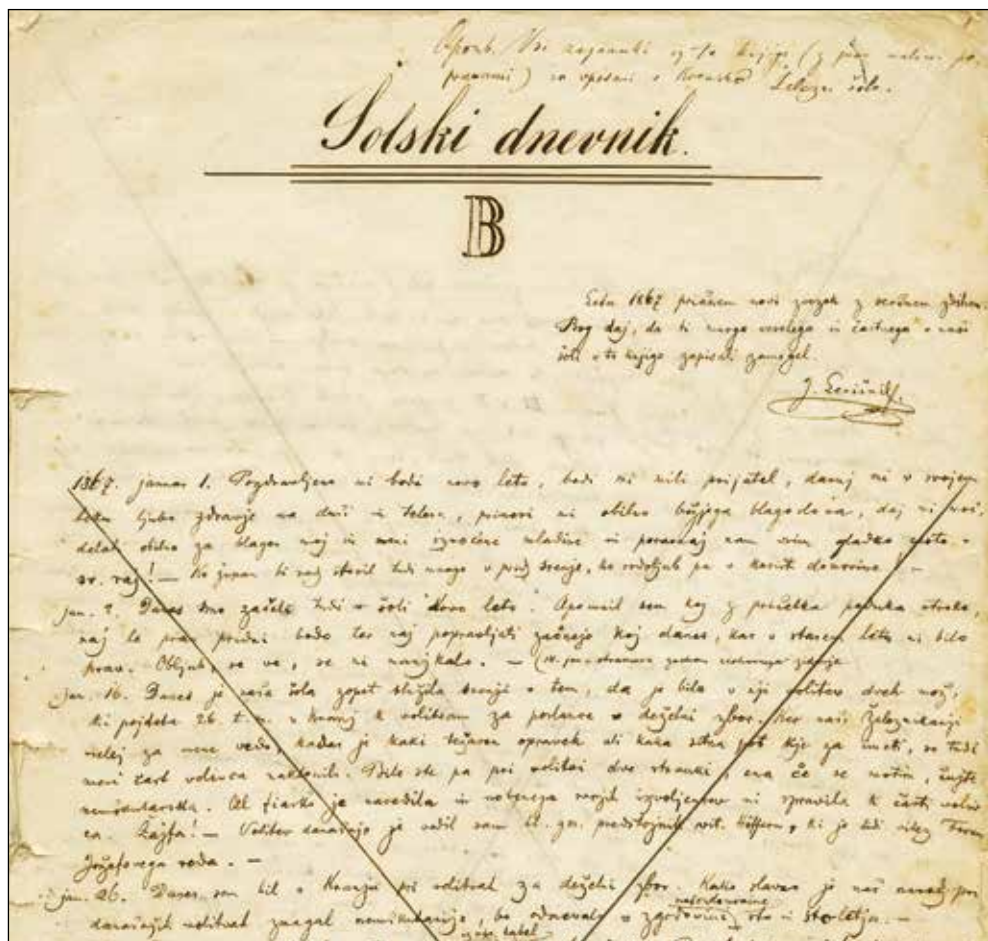
Na nadaljnji razvoj šole so vplivali še mnogi, predvsem politični dogodki.

Marčna revolucija leta 1848, ki je prinašala svež veter tudi v šolstvo, je bila precej kratkotrajna, zato ni pustila močnejših sledov. V letu 1848 je bil izdalan Osnutek temeljnih načel javnega pouka v Avstriji. Med drugim je predvideval tudi enotno trirazredno osnovno šolo in šolsko obveznost do petnajstega leta starosti. Vsebina poučevanja naj bi se razširila, položaj učiteljev pa vsestransko izboljšal. Poleg tega so bile načrtovane spremembe v vodstvu šol. Vse to bi povzročilo znatno večje stroške šolanja in prenos vpliva na šolo s cerkve na državo. Verjetno sta bila to glavna razloga, da načrtovana načela niso bila uveljavljena.

Temeljita reforma šole se je zgodila šele v letu 1869. Takrat je bil namreč sprejet zakon, ki je šolsko obveznost razširil na celotno ozemlje tedanje Avstro-Ogrske in tudi sicer korenito posegel v šolski sistem.

Razpad Avstro-Ogrske je pomenil tudi bistvene spremembe v šolstvu, najprej v uporabi jezika. Z nastankom Kraljevine Jugoslavije je bil leta 1929 izdan nov šolski zakon. Obvezno osemletno osnovno šolo, ki jo je uvedel, je Slovenija že imela, novost pa je bil skupen pouk za učence in učence. Zakon je uvedel razrede, oddelke in ocene, ki so se z nekaterimi spremembami obdržali do danes.

Druga svetovna vojna je za kratek čas v našo deželo prinesla šolo v jeziku okupatorjev, po njej pa

Iz dnevnika Jozefa Levičnika.

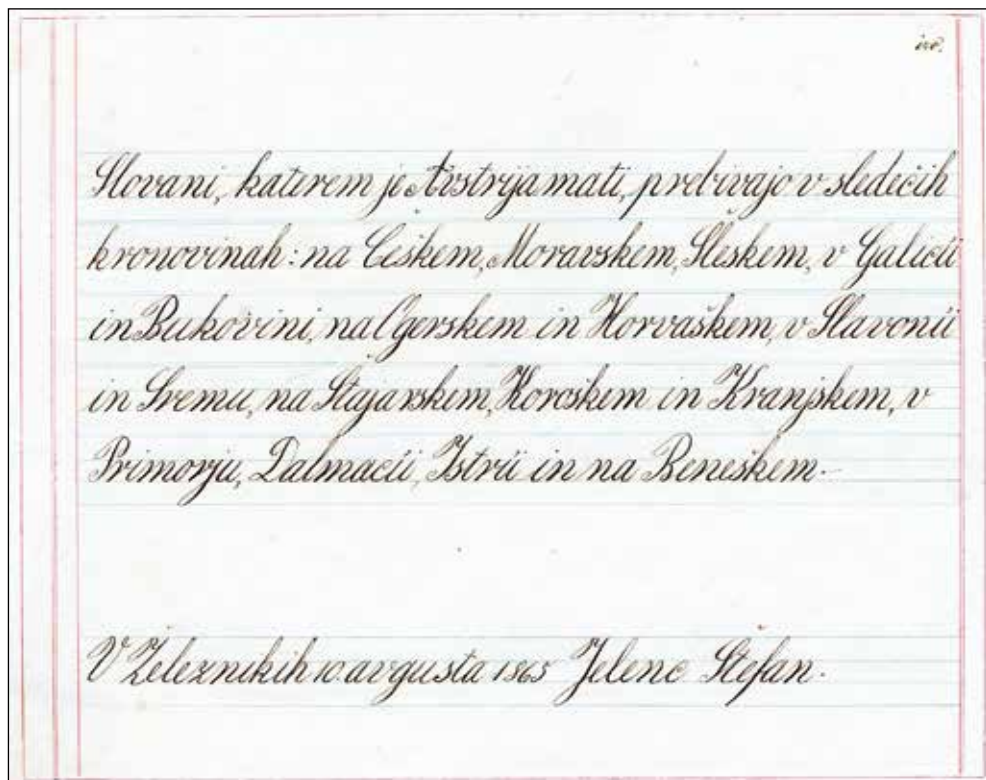
se je šolanje nadaljevalo v slovenščini, najprej še po utečenem zakonu iz leta 1929. Novo reformo je slovenska šola dočakala leta 1958. Takrat je bil namreč izdan Splošni šolski zakon, ki je poenotil obvezno šolstvo v tedanji Jugoslaviji. S tem so bile ukinjene nižje gimnazije, ki so bile dotlej marsikje, tudi v Železnikih, del šole. Osnovna šola je postala osemletna na celotnem ozemlju takratne Jugoslavije. Zadnja večja šolska reforma je bila uvedba devetletke med letoma 1999 in 2008.

Šola v Železnikih se je do druge svetovne vojne razvijala s precejšnjo zakasnitvijo glede na sprejete predpise. Razlogov za to je bilo več. Prvi je bil gotovo nenehno pomanjkanje sredstev, tudi v času, ko jih je bilo za mnoge druge namene dovolj. Drugi močan razlog je bil pomanjkanje usposobljenih učiteljev. Poleg tega med ljudstvom ni bilo kar na splošno nekega navdušenja nad šolsko obveznostjo. Svojo vlogo pri počasnem razvoju sta verjetno odi-

grala še geografska zaprtost zgornje Selske doline in težaško delo prebivalcev, v katerega so pogosto silili tudi otroke.

Ne glede na mnoge težave in zakasnitve pri ustanavljanju je leto ustanovitve osnovne šole za Železnike vsekakor prelomno. To se je zgodilo pred dvesto leti, leta 1815. Takrat je župnik Mihael Grošelj postavil temelje največji naložbi v Železnikih doslej, naložbi v znanje. Storil je tisto, kar bi že precej prej morale storiti oblasti. Doslej se je praviloma izkazalo, da so načrti vlaganj v šolstvo vedno naleteli na odpor, ker so na to področje gledali kot na porabo, ne kot na naložbo. Žal so taki nazori pogosti tudi v sodobnem času, kar je precej kratkovidno.

Šola je bila dolgo časa enorazrednica. Vzporedno z njo sta delovali ponavljalna ali nedeljska šola. Tako se je imenovala, ker je prvotno potekala le ob nedeljah. Šele v letu 1898, torej z veliko zakasnitvijo, so v Železnikih dobili dvorazrednico. Po prvi

Lepopis iz leta 1865.

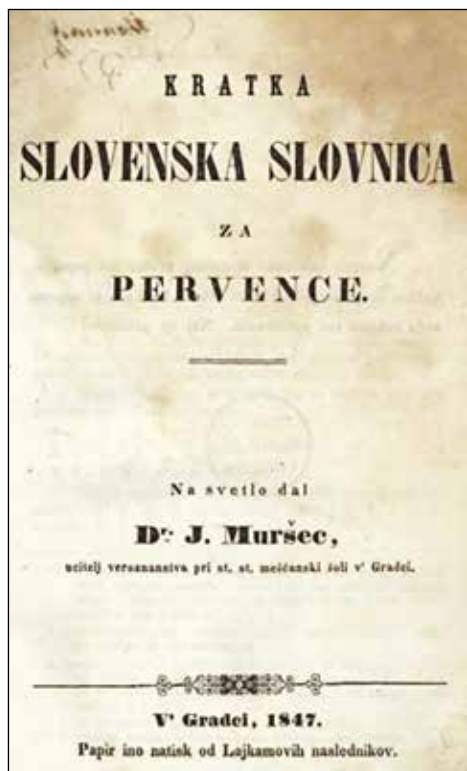
svetovni vojni je šola postala štirirazrednica in leta 1935 petrazrednica. Premožnejši so zaradi boljših možnosti izobraževanja svoje otroke pošiljali v šolo v Škofjo Loko.

Po drugi svetovni vojni pa do leta 1957 je šola v Železnikih vključevala tudi nižjo gimnazijo. Takrat je postala osemletka. V letu 1963 so ji priključili podružnice Davča, Dražgoše, Selca, Sorica in Martinj Vrh, pet let kasneje pa ji je bil dodan še vrtec. Pomembna pridobitev je tudi Čipkarska šola Železniki, ki je bila ponovno ustanovljena leta 1994, njeni zametki pa segajo v leto 1907. V letu 1999 je Osnovna šola Železniki postala devetletka.

V sedemdesetih letih prejšnjega stoletja so v nekaterih slovenskih šolah uvedli celodnevno šolo, pri nas v podružnici Dražgoše v šolskem letu 1978/79. Ni se obdržala, je pa kot njena posledica ostalo prostovoljno podaljšano bivanje, ki ga danes izvajajo vse slovenske osnovne šole. Slovenska

šola je bila vse prepogosto "polje za izvajanje poskusov". Eden takih, ponesrečenih, je bilo usmerjeno izobraževanje, ki je bilo v šolskem letu 1981/82 uvedeno v srednje šole, a je vsebinsko vplivalo tudi na program osnovne šole. Zabloda je trajala devet let.

Šolski sistem je znatno vplival na šolanje tukajšnje mladine, a ne tako močno kot ljudje, ki so poučevali. Železnikarji so že od vsega začetka imeli z učitelji srečo. Takrat je bilo namreč zelo težko dobiti ustrezno usposobljeno učno moč. Že prvi učitelj, domačin Jakob Demšar, je imel opravljeno izobrazbo za poučevanje in bi lahko za svoje delovno mesto izbral kako glavno šolo, a se je odločil za domači kraj. Morda je bila prav njegova usposobljenost vzrok, da je, vsaj na začetku, poučeval večinoma v nemškem jeziku. Po njegovi smrti leta 1855 ga je nasledil Jožef Levičnik, prav tako usposobljen učitelj, ki pa je bil obenem tudi

Dr. Josip Muršec: Kratka slovenska slovnica za pervence.

Valentin Vodnik: Kranjska pismenost okrajšana za male šole.

zelo zaveden Slovenec. V šolski dnevnik je za dan 26. januar 1867 zapisal: "Danes sem bil v Kranju pri volitvah v deželni zbor. Kako slavno je naš narod pri današnjih volitvah zmagal nemškutarijo, bo odmevalo v zgodovini naše domovine sto in stoletja." Brez dvoma je v Selški dolini pustil neizbrisno sled. Svoje poklicno življenje je v celoti posvetil Železnikom in tukajšnji šoli. Bil je učitelj z najdaljšim stažem doslej, šolarje v Železnikih je poučeval kar 48 let. Obdobje med obema vojnama je najbolj zaznamoval šolski upravitelj Josip Primožič.

Po drugi svetovni vojni se je število učencev in z njim tudi število učiteljev precej povečalo. V prvih povojnih letih je v šolo hodilo le okrog 130 otrok, ob koncu 20. stoletja pa že skoraj 700. Število učencev je do danes, žal, padlo na 540, se je pa močno povečal vpis v vrtec. Svoje delo v Osnovni šoli Železniki opravlja 55 strokovnih in 12 ostalih delavcev.

Pogosto se v javnosti izraža mnenje, kako slabo vzgojena je današnja mladina. Dejstva, ki se jih dá razbrati iz šolskih zapiskov Jožefa Levičnika, Josipa Primožiča in kasnejših šolskih kronik, kažejo, da se vzorci obnašanja otrok niso spremenili na slabše. Otroci so ob rojstvu enaki, kot so bili pred sto ali dvesto leti.

Prav gotovo pa današnji otroci živijo v popolnoma drugačnih okoliščinah, ki od njih zahtevajo drugačno obnašanje. Trdim, da je medvrstniškega nasilja v vseh pogledih danes celó manj, kot ga je bilo v preteklih obdobjih. Pojavljajo pa se nove oblike nasilja, ki so posledica tehnologije, ki jo starši otrokom prezgodaj dajemo v nenadzorovano uporabo.

Ugotavljam pa, da se je poslabšal odnos mladine do starejših. Ni več tistega spoštovanja, ki ga pričakujemo. A tudi pri tem se moramo ozreti vase, v našo družbo. Koliko spoštovanja imamo sami do drugih? Kaj nam največ pomeni? Medsebojni odnosi ali kaj drugega?

Naš način življenja je mladini v mnogočem povzročil škodo. Opažam pomanjkanje želje, da bi začeto delo čim bolj opravili. Ni prave vztrajnosti,

otroci se preveč zanašajo na pomoč drugih in na prizanesljivost učiteljev. Prevečkrat starši rešujejo njihove težave. In še kaj bi se našlo ...

Morda bi vsi morali narediti korak nazaj.

Največje spremembe sta morda doživela učni program in način poučevanja. Do druge svetovne vojne je bil verouk redna šolska vsebina. Prvotno poučevanje branja, pisanja, računanja, gospodarstva in posvetne morale se je do danes razvilo že skoraj v pravo znanost, ki pa je še vedno veliki večini otrok dostopna z malo truda. Še mnogo bolj se je spremenil način poučevanja, ne v vsem na bolje. Prepričan sem, da bi pisanju in branju morali posvetiti še več časa. Včasih je lepopisje zajemalo precejšen del pouka, danes pa nas računalnik vse preveč odvrča od ročnega pisanja.

Današnji učni pripomočki niso primerljivi s tistimi izpred stoletja ali dveh. Na začetku ni bilo niti učbenikov ali pa so bili nemški, ki so jih uporabljali večinoma le učitelji. Prva slovenska učbenika sta bila *Kratka slovenska slovnica za pervence* in *Kranjska pismenost okrajšana za male šole*, oba izdana leta 1847.

Razvoj učnih pripomočkov na nekaterih področjih, po mojem mnenju, ni šel v pravo smer. Uporaba "delovnih zvezkov" se je preveč razširila in postaja že ovira uspešnemu učenju. Po drugi strani pa so učni načrti zasnovani tako, da posredno zahtevajo delovne zvezke. Tu je jasno viden vpliv založniških lobijev.

Današnja Osnovna šola Železniki je v dvestoletnem razvoju postala sodobna šola, ki vključuje podružnice Davča, Dražgoše, Selca in Sorica, Vrtec Železniki z enoto v Selcih ter Čipkarsko šolo. Za 706 učencev šole in 260 otrok v vrtcu skrbi 139 zaposlenih. Uspešno gradimo na temeljih, ki jih je postavil Mihael Grošelj. O tem govorijo dejstva. Dosežki naših učencev v slovenskem merilu so visoki na skorajda vseh področjih, uveljavljamo pa se tudi v Evropi.

Za vse to gre zahvala mojim predhodnikom ravnateljem, vsem našim sedanjim in nekdanjim učiteljem, našim učencem in njihovim staršem. Šola smo ljudje.

Viri:

Gorenjska, letoviška, industrijska, trgovska obrtna. Progres, zavod za pospeševanje mednarodnih trgovskih zvez:

Novo mesto, 1931.

<http://www.dlib.si/>.

Šolski dnevnik Jožefa Levičnika, 1867.

Šolska kronika Osnovne šole Železniki, 1945–2002.

Damjana Demšar: *Šolstvo v Selski dolini od konca prve do začetka druge svetovne vojne*, diplomska naloga, 1996.